

Inhoudsopgave

1	Inleiding	9
2	De vrijheid van godsdienst in de Nederlanden tot 1814	12
2.1	De <i>Unie van Utrecht</i> : de individuele geloofsvrijheid gewaarborgd	12
2.2	Vrijheid van eredienst beperkt	14
2.3	De gedoogden	17
2.4	De onvrijheid van de publieke kerk	21
2.5	Vrijheid van belijden	29
2.6	Veranderende opvattingen over politieke tolerantie in de 18 ^e eeuw	35
2.7	Een grondwet als bescherming van de natuurlijke rechten	42
2.8	De Federal Constitution en de godsdienstvrijheid	43
2.9	De Déclaration en de godsdienstvrijheid	47
2.10	De Bataafse Republiek en de vrijheid van godsdienst	50
2.11	De Staatsregeling van 1798 en de vrijheid van godsdienst	53
2.12	De Staatsregeling des Bataafschen Volks 1801	57
2.13	De Staatsregeling des Bataafschen Volks 1805	61
2.14	De Constitutie voor het Koninkrijk Holland 1806	64
2.15	Godsdienst in handen van de regering	68
3	De Grondwet van 1814 en de vrijheid van godsdienst	77
3.1	Soeverein ‘onder waarborging eener wijze Constitutie’	77
3.2	De <i>Schets</i> van Van Hogendorp en de godsdienstvrijheid	86
3.3	Behandeling van de godsdienstvrijheid in de grondwetscommissie van 1814	91
3.4	Godsdienstvrijheid in de Grondwet van 1814.	101
3.5	De vrijheid van onderwijs in de Grondwet van 1814	106
3.6	Uitleg van de Grondwet van 1814	107
3.7	Controle op de naleving van de Grondwet van 1814	109
3.8	Controle op de naleving van de Grondwet van 1814 door de rechter	114
3.9	De vrijheid van godsdienst gewaarborgd?	118
4	Om gelijke vrijheid van godsdienst	122
4.1	Het Protocol van Londen: gelijke bescherming en begunstiging	122
4.2	De grondwetscommissie van 1815 en de vrijheid van godsdienst	126
4.3	Veranderingen ten opzichte van de Grondwet van 1814	133

6 Inhoudsopgave

4.4	De wetgever als waarborg van de grondrechten	145
4.5	Rechterlijke toetsing van wetten en reglementen aan de Grondwet	148
4.6	Eensgezindheid door gelijkheid	155
4.7	Gelijke vrijheid van godsdienst door de Zuidelijke Nederlanden afgewezen	158
5	De transformatie van de Zuidelijke Nederlanden 1814-1830	165
5.1	Rooms-katholiek verzet tegen gelijke vrijheid van godsdienst	165
5.2	Hervatting van de napoleontische kerkpolitiek	167
5.3	Besluit om De Broglie aan te pakken	169
5.4	De verdediging van De Broglie en de memorie van Van Maanen	172
5.5	De vrijheid van belijden genegeerd door het assisenhof	175
5.6	De vrijheid van belijden verder aangetast	179
5.7	De Méan: onderscheid tussen theologische en maatschappelijke realiteit	184
5.8	Geen vrijheid van eredienst voor de stevenisten	185
5.9	De vrijheid van belijden beperkt door onderwijsmaatregelen	195
5.10	De vrijheid van belijden en drukpers strafrechtelijk ingesnoerd	204
5.11	Poging tot nationalisatie contra de vrijheid van kerkorganisatie	211
5.12	Het parlement als bewaker van de godsdienstvrijheid	214
5.13	Vertrouwen in een onafhankelijke rechterlijke macht	221
5.14	De metamorfose: een vrije kerk en vrijheid voor alle godsdiensten	231
6	Onder de hoede van de koning. Het Noorden 1813-1833	239
6.1	De reglementering van de Rooms-Katholieke Kerk in het Noorden	239
6.2	Reglementering van de joodse godsdienst en de protestantse kerken	242
6.3	Protesten tegen het Algemeen Reglement	246
6.4	Reglementering ongrondwettig?	248
6.5	Vrijheid van belijden, protestantse publicaties	254
6.6	Vrijheid van belijden, katholieke publicaties	260
6.7	Vrijheid van onderwijs	263
6.8	Joodse en andere separatisten	264
6.9	Geen vrijheid voor protestantse oefeningen	267
6.10	Katholieke manifestaties	274
6.11	Vertrouwen in justitie	276
6.12	Plannen voor herziening van de Grondwet	277
7	Om de soevereiniteit van de koning	283
7.1	De overheid en de Afscheiding in Ulrum	283
7.2	Verdere afscheidingen als gevolg van nauwe samenwerking kerk en overheid	289
7.3	Gerechtelijke vervolgingen veroorzaakt door staat én kerk	294
7.4	Juridische obstakels voor gerechtelijke vervolging	298
7.5	Bezwaren van de minister van Binnenlandse Zaken bedwongen	307
7.6	Motieven voor de vervolgingen	309

7.7	Het advies van de Raad van State en het rescript van 10 december 1835	316
7.8	De rechtspraak	318
7.9	Verzet van de Raad van State tegen de vervolgingen	329
7.10	Het Koninklijk Besluit van 5 juli 1836	331
7.11	Reacties op de maatregelen	338
7.12	De Tweede Kamer	348
7.13	Vrijheid van belijden, drukpers en onderwijs	350
7.14	Toelating en erkenning: de kerk losser van de staat	358
8	Van gunst naar recht	367
8.1	De grondwetswijziging van 1840 en de vrijheid van godsdienst	367
8.2	Goedgunstigheid van koning Willem II	371
8.3	Meer vrijheid van organisatie	381
8.4	Toch nog geen vrijheid van eredienst	385
8.5	Kentering van opvattingen over de godsdienstvrijheid	390
8.6	De rechtspraak in de periode 1840-1850	393
8.7	Vrijheid van belijden (drukkers en onderwijs)	396
8.8	De voorstellen van de grondwetscommissie 1848 en de godsdienstvrijheid	400
8.9	De godsdienstvrijheid in de Grondwet van 1848	407
8.10	Terugslag (1848-1853)	413
8.11	Godsdienstvrijheid, van gunst naar recht	425
9	Godsdienstvrijheid in Europa	438
9.1	België	438
9.2	De Duitse staten	439
9.3	Engeland	463
9.4	Frankrijk	467
9.5	Oostenrijk, Italië en Spanje	477
9.6	Rusland (en de Poolse gebieden)	481
9.7	De Scandinavische landen	485
9.8	Zwitserland	494
9.9	Nederland geen buitenbeentje	499
10	Samenvatting en evaluatie	501
11	Summary and Evaluation	512
	Bijlage A De Oproerwet	522
	Bijlage B De Loi relative à l'Organisation des Cultes	524
	Literatuur	538

Personenregister	558
Zakenregister	563
Jurisprudentieregister	568
Dankwoord	571